

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESECȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 1 ȘI 15 v. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente: Pe un an: C 10. Pe 1/2 an: C 5. În străinăt.: frs. 12. Numărul 50 bani.	COMITETUL DE REDACȚIE: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.	Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Blaj— Balázsfalva.
--	--	--

În jurul unui articol al episcopului Prohászka.

Episcopul dela Alba-Regală, Prohászka, a publicat de Crăciun un admirabil articol, în revista ungurească „Egyházi Közlöny“ din Budapesta. Ideile articolului sunt de o actualitate arzătoare, și presa ungurească de toate nuanțele s'a grăbit să ieă notă despre el. În celea câteva șire ale unui articol de ziar, episcopul Prohászka a reușit să deă un răspuns măduos, întrebării: cum, pe ce cale și cu ce mijloace, s'ar puteă restatori mai bine echilibrul sdruncinat al omenirii de astăzi, răspuns care sună totdeodată și ca un program de muncă, ca o îndrumare pentru viitorul bisericii.

Om erudit — nu din tagma celor ce despică în patru firul de păr, pentru ca să-i analizeze compoziția chemicală, nici din a celora ce cu sirguintă adună, din colbul bibliotecelor, comorile necunoscute încă ale științei trecutului, ori a celora ce cearcă să afle o nouă folosire a cutărui gaz — ci erudit *filosof* este Prohászka. Pe temelia ce i-o îmbie rezultatele științei, el clădește mai departe, *cu ajutoriul gândirii*, tră-

gând concluziile faptelor reci și seci, acumulându-le și îndreptându-le spre *un singur ideal*: acela al religiei și culturai creștine. Ca un mare măiestru al condeiului, care știe să îmbrace adevărul vechiu în haină nouă, accesibilă lumii desmierdate de astăzi — și ca un orator de o elocuență răpitoare, având în-trânsul ceva din intuiția profeților ori a poeților, a căror orizont e mai larg, în ale căror vorbe și scrieri se reglindește o perspectivă mai amplă — perspectiva vulturului ce se avântă în înălțimile boltei azure — așa ni-se prezintă Prohászka. Stăpânit de o sugestivă încredere, de o caldă însuflețire și o adâncă conștientă a forței culturale ce reșede în religia catolică, precum și a superiorității sale peste cultura zisă modernă mi-se pare că nu aș greși, când lui Prohászka i-a asigna, între episcopii unguri, locul ce între cei germani îl are episcopul artist Keppler dela Rottenburg, a cărui scriere mai nouă: *Mehr Freude*, s'a vândut în lumea germană ca pânea caldă, în zeci de mii de exemplare.

Ca să revenim însă la articolul publicat în „Egyházi Közlöny“ — episcopul Prohászka indigitează asupra schimbărilor prin cari a trecut vieța societății omenеști, cultura omenеască, din veacul de mijloc până astăzi, arătând care a fost atunci, și care e astăzi raportul între cler și între lumea numită laică. În trecut, biserica a fost — aproape în chip exclusiv — singura purtătoare a culturii omenеști, iar lumea laică eră avizată la povățuire din partea clerului, *nu numai în ale credinții*, ci și în ale științei, artelor etc. Astăzi, — și mulțimea laică a ajuns să se știe călăuzi pe sine însași spre ajungerea țintelor, spre cari tind năzuințele omenimii; elementul laic încă a ajuns factor cultural independent și părtaș al domeniului culturii. E cestiunea deci, cum se va susține de acum înainte echilibrul, cum se va creia o armonie, o unitate a tendințelor cari stăpânesc astăzi, și influințează desvoltarea culturală, cum se vor înlătură anumite „pietre de sminteală“, pe cari evoluția le prăvălește în calea păcii și a bunei înțelegeri, a „bunei voiri“ între oameni?

În aceasta ordine de idei, Prohászka se oprește asupra averii bisericești și asupra tendinței de a smulge averea bisericească din mâinile actualilor ei usufructuari: asupra „secularizării”. Tema secularizării este în totdeauna actuală în ochii celor, cari nu văd în biserică decât — *averile* de cari dispune. Averile acestea formează mereu o piatră de sminteală pentru mulți, cărora actualii paragrafi ai dreptului canonic și principiile etice nu li-se par de ajuns ca să reguleze *deplin* folosirea acestei averi spre scopurile culturale, cari au format și formează, constituie în trecut ca și astăzi, adevărata lor destinație.

În însași țara ungurească se scria deunăzi că guvernul țerii face cercetări asupra folosirii venitelor beneficiilor mai mari, iar ca o explicare a acestui lucru, se colporta o vorbă, ce sună poate de necrezut, dar despre care se zice că a fost rostită, în ființa de față a mai multor dignitari bisericești, din partea unui magnat catolic: că adevărat, pentru cazul când statul și poporațiunea nu ar fi în stare să supoarte noile credite foarte mari, militare și maritime, atunci ca o *ultima ratio* ar urmă recursul, în vre-o formă oare care, la averea bisericească. — Nu e mirare deci, că oamenii se gândesc la noi mijloace de apărare, la o preîntimpinare a primejdiei secularizării, și Prohászka crede că spre salvarea intereselor mari ce sunt legate de averea bisericească: interese culturale, religioase și filantropice, — ar fi de lipsă garantarea prin *instituțiuni* a folosirii corecte a averii bisericești, pentru ca prin aceasta și mai mult să fie eschisă puțința vre-unui abuz cu averea bisericească, din partea usufructuarului individ. De sine se pricepe, că în acest caz, dacă se eschide adevărat puțința unui abuz cu averea bisericească, prin faptul că s’ar scoate de sub administrarea „conștiinței și a capriciului individual”, în acest caz, unul din principalele argumente în favorul secularizării și-a pierdut toată puterea și tot rostul!

Tendința scrisului lui Prohászka pare că nu a fost deplin înțeleasă nici în anumite cercuri bisericești, cari vedeau o critică prea aspră, în cuvintele lui, la adresa știe Dumnezeu, cărora dintre cei vii ori cei morți usufructuari ai averilor bisericești din Ungaria. Ba s’a întâmplat să i-se aducă lui Prohászka chiar învinuirea, că scrisul său promovează secularizarea. O simplă reproducere a cuvintelor sale, prin cari reclamează în cadrele autorității episcopești și a dreptului canonic, o instituție bisericească (gândul ni-se oprește la cestiunea *autonomie*

bisericii catolice!) pentru chivernisirea averilor mari bisericești — înseși acelea cuvinte ne arată pe Prohászka, ca pe cel ce tocmai vrea să rupă *ascuțișul*, să preîntimpine tendințele de secularizare: „Noi bunurile bisericești trebuie să le folosim spre scopurile mari culturale și . . . întru acolo să ne străduim, ca legislația bisericească prin instituții să asigure folosința acelor averi. Ori doară credem că, provocându-ne la principii generale, precum e și acela că secularizația e un rapt, ori provocându-ne numai la drepturi istorice, ne vom fi răzimat și proptit îndeajuns instituțiile noastre, împotriva curentelor vremilor celor nouă“ ?

Limpede, foarte limpede a văzut tendința articolului lui Prohászka, foaia francmazonă: „Világ“, carea scrie: „...recunoaștem pe față că garda ce mereu sporește, a celor ce doresc secularizația nu poate fi desarmată de nici o bătălie clericală; ci cecece în chip serios ar putea să opăcească cel puțin pe foarte lungă vreme cauza secularizării, ar fi realizarea, înfăptuirea punctului de vedere a domnului Prohászka..., în acest caz cauza secularizării ar fi *cu mult mai mult* întârziată, decât prin o mie de interpelații și răspunsuri ministeriale, prin zece mii de predici și o sută de mii de broșuri volante precum și prin tot atâtea ședințe tainice ale congregațiilor...“

Cuvintele acestea, ale unui dușman principiar, arată că Prohászka a nimerit — cuiul în cap.

* * *

Partea a doua a articolului — despre vieța religioasă a omului civilizat de astăzi — nu e mai puțin interesantă. Dar despre aceasta, poate cu alt prilej!

Dr. V. Macaveiu.

Câteva date despre preoții româno-calvini.

(II)

Urme de calvinism, care n'a putut fi fără »păstor«, aflăm și în comuna Alămor, ai cărei locuitori au primit dela G. Rákoczy I. diplome nobilitare și averi, cu condiția ca să se unească cu biserica reformată. »Eu însumi — scrie Șincai — am cetit cărțile nobililor din Alămor, care așa sunt date de Rákoczy, ca cât se vor lăsa de sfânta unire cu pravoslavnicii, adecă cu cal-

vinii, îndată să-și piardă și nemeșugul și iosagul¹⁾). Biserica din Alămor a fost scoasă prin decretul principelui G. Rákoczy I. (10 Octomvrie 1643) de sub jurisdicția vlădicului Simion Stefan, și supusă jurisdicției superintendentului calvin. Prin același decret sunt scoase, de sub jurisdicția lui Șimon Stefan, și bisericile românești din Orăștie, Hațeg, Hunedoara și Ilia²⁾).

Despre trecerea la calvinism a Românilor din Orăștie, unde în veacul al XVI-lea eră și o tipografie românească, de sub teascurile căreia a eșit Palia din 1582, nu știm nimic. Avem însă un document foarte important privitor la reformațiunea română din Turdaș (lângă Orăștie), reședința vlădicilor româno-calvini Pavel și Mihail Tordași (între 1569—82), care în 1733, pe timpul conscripției lui Klein, se ținea de protopopiatul Balomirului și aveă patru preoți, toți uniți³⁾). Din Turdaș au trecut în 1652 la calvinism următorii: Ioan Boldea, cui i-s'a dat apoi numele unguresc Szatmári János; Dumitru Jeledințan, care după aceea s'a numit Lozsárdi Demeter; Gruia Petru, care cu acest nume a și rămas și Căpruță Adam care s'a numit Kapronczai Ádám, »împreună cu femeile lor și cu copiii, cu numărul 26 suflete«. Biserica, care »dela Daci rămase Românilor«, cum zice documentul, a trecut în același an, la porunca lui G. Rákoczy II., împreună cu »pământurile dela câmp« în posesiunea acestora, iar cei rămași în vechea credință răsăriteană au fost siliți să-și facă altă biserică »și aceea de nuele, care am lipit-o cu pământ și am vărut-o«⁴⁾).

În Hațeg aflăm urme de calvinism deja din veacul al XVI-lea. Aci se află o școală veche românească, a cărei întemeiere se datorește, probabil, sprijinului lui Francisc Geszti (Ghesti Freanți cum îl numeau Români)⁵⁾. Cu ajutorul lui a apărut și Palia din 1582. Locuitorii români din acest oraș au primit dela G. Rákoczy mai multe privilegii cu condiția, să susțină un predicator, o școală și o biserică ungurească. Privilegiile acestea li-au fost confirmate, sub aceleași condiții, și de

¹⁾ Cronică, la an. 1643.

²⁾ Cipar, Arhiv. pag. 629.

³⁾ Bunea, Episcopul Ioan Inocențiu Klein, Blaj 1900. p. 387.

⁴⁾ Documentul acesta, pe care l'am văzut în biblioteca episcopiei din Lugoj, a fost publicat mai întâiu în »Uuirea« din 1900, nr. 38, iar acum în urmă în »Răvașul« 1907, p. 433, cu aceea mică abatere, că aci numele unguresc al lui Capruță Adam, nu e Kapronay, ci Kapronczai.

⁵⁾ Pokoly József, o. cit. vol. II, 278.

deta ținută în Alba-Iulia în 1—22 Maiu, art. 5.¹⁾ Peste câțiva ani îl vedem și pe protopopul Hațegului, Gheorghe, subscriind manifestul Unirii din 1 Octobrie 1698²⁾.

În Hunedoara eră protopop la 1582 Achirie, care traduce împreună cu câțiva tovarăși trecuți, ca și ei, la calvinism, Pălia amintită. În comitatul acesta se pareă că reformațiunea a făcut progrese frumoase. Lui Iosif Budai de Pischinț, episcopul Bălgăradului, i-se demândă în diploma de denumire, să întemeieze în comitatul Hunedoarei o școală românească, și acelaș lucru i-se poruncește și lui Teofil Seremi. Cu toate — că protopopul Ioan din Hunedoara încă a fost unul dintre subscriitorii manifestului din 1 Octobrie 1698, vlădica Atanasie se plânge într'o scrisoare, adresată în 26 Octomvrie 1700, cardinalului Kolonich, că zece preoți din comitatul acesta, deși celebrează liturgia ca și mai înainte, venerază sfinții, țin posturile și sărbătorile, s'au declarat uniți cu calvinii³⁾.

Ca model de biserică româno-calvină se pot considera comunitățile religioase ale Românilor din Caransebeș și Lugoj. Reformațiunea a prins aci rădăcini adânci, încă sub Ioan Sigismund. Pe timpul acestui principe în celea două orașe erau școli românești, cari au ajuns într'o stare foarte înfloritoare pe timpul banului Acațiu Barcsai⁴⁾. În 1582 »propovăduitorul Evangheliei lui Hristos în orașul Cavarán-Sebeșului« eră Herce Ștefan, iar »dascăl de dascălie« Zacan Efrem. În Lugoj cuvântul lui Dzeu îl propovăduia Moise Peștișel⁵⁾. Românii de aci se folosiau în biserică de cântări calvine, cari le-au fost tradus în românește încă înainte de 1640, pentrucă se face amintire de ele și în scrisoarea lui Geleji cătră Rákoczy (22 Sept. a aceluiași an)⁶⁾. Dintre predicatorii româno-calvini ai Lugojuului mai cunoaștem pe Stefan Fogarasi »oláh magyar ecclesiának lelki pásztora«, cum se numește în prefața catehismului calvin, care e o traducere a sa, apărut cu litere în Alba-Iulia la 1648, cu chețuiala »Doamniei sale Acațiu Barcsai al Lugojuului și Caransebeșului marelui Ban, al comitatului Severin comite suprem«, pentru școlile »de religia creștinească« din orașele amintite. În aceeaș

¹⁾ Monumenta comitialia Regni Transylvaniae, tom. XIV, p. 110.

²⁾ Nilles, Symbolae, I, p. 210

³⁾ Nilles, o. cit. I, 221.

⁴⁾ Pokoly József, o. cit. II, 278.

⁵⁾ Vezi prefața Păliei din 1582 în **Bian-Hodoș**, o. cit. I, p. 93 și urm.

⁶⁾ Új Magyar Muzeum, 1859, I, 216 - 18, punct 6.

prefață Fogarași își bate joc de »breviariumuri«, sau mai bine zis »spinetumuri« și de »rosariumuri«, cari duc spre iad, și ne asigură că »sfinții nu sunt calea noastră spre ceriu ci singur Hristos«¹⁾. El e și traducătorul psalmilor — traducerea eră deja începută pe timpul apariției catehismului — copiați în 1697 de Ioan Viski, preot în Sfânta-Marie (Boldogfalva), și Geoajul de jos²⁾. Mai mulți Români de aceștia trecuți la calvinism s'au refugiat în 1684, de frica năvălirilor turcești, la Deva. Ca să nu rămână fără păstor biserica reformată de aci (din Deva), scrie în 22 Martie principesei Ana Bornemissa, rugându-o să le trimită paroh pe predicatorul din Aiud, Mihail Eperjeși, fiindcă știe și românește și-i poate păstori și pe Românii refugiați din Caransebeș și Lugoj³⁾.

În Voivodeni (Vajdafalva, pe Crișul alb) aflăm un preot româno-calvin deja în veacul al XVI-lea, pe Francisc Achim, care a parte la sinodul reformat, ținut în 10 Octomvrie 1569 la Oradea mare⁴⁾. În aceeaș comună eră preot pe la începutul veacului următor Mihail, care căpătă dela Sigismund Rákoczy diploma cu dno Beiuș, 15 Ianuar 1608 Mihail a părăsit de bună voie rătăcirile grecești și a primit învățăturile calvine. De aceea atât el cât și ceilalți »păstori« români, cari se vor uni cu biserica reformată, să se bucure în toate timpurile de drepturile, privilegiile și favorurile, de cari se bucură păstorii maghiari calvini⁵⁾.

În 1643 Gheorghe Rákoczy I. întemeiază pentru comitatul Zarandului protopopiatul româno-calvin din Ciuciu (numit protopopiatul Crișului), pe care îl scoate de sub jurisdicția episcopului român din Bălgrad, cum vedem din diploma de denumire a lui Simion Ștefan, dată în acelaș an, și'l supune jurisdicției superintendentului calvin. Urmașul său, Gh. Rákóczy II, nefiind îndestulit cu protopopul de până aci, aduce la cunoștința comitatului, în 15 Decemvrie 1648, că a denumit în locul lui pe Petru Csucsy, pe care s'a silit să-l apere de amestecui vlădicului

¹⁾ Bian-Hodoș, o. cit. I, 162—23.

²⁾ Vezi articolul și fragmentele publicate de Gr. Silași în »Transilvania«, 1875. p. 141 și urm.

³⁾ Scrisoarea e publicată în Barițiu, Părți alese din istoria Transilvaniei I, p. 716—17.

⁴⁾ Rácz Károly, A zarándi egyházmegye története. Arad 1880. p. 26. Cfr. și Frid. Adolphus Lampe, Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania. Trajecti ad Rhenum. 1728. p. 92. La acest autor numele satului e scris Vajdakaba.

⁵⁾ Cipar, Archiv, p. 609—10.

românesc (az óláh vladikának és más akárkinek háborgatásai ellen). Diploma aceasta e copia celei date de G. Rákóczy I. în 1647 lui Ion Pop Cichindealu din țara Oitului¹⁾.

În Ökörító, districtul Beiușului, încă aflăm, pe la jumătatea secl. al XVII-lea, un preot trecut la calvinism. Acesta e Ioan Siat alias Pap »ad genuinam fidei orthodoxae professionem conversus«, căruia G. Rákóczy II. îi dă, lui și urmașilor de ambe sexe, diploma nobilitară²⁾. În comitatul Bihorului G. Rákóczy I. înființase înainte cu 9 ani un episcopat româno-calvin, în fruntea căruia l-a așezat, prin decretul de dto Alba-Iulia, 30 Septembrie 1641, pe Avram Burdanfalvi, cu condiția, ca să depindă de episcopul ortodox (calvin) al țării și de »seniorii« din comitatul Bihorului, să predice cuvântul lui Dumnezeu în limba poporului și să grijească, ca și preoții supuși iurisdicției sale, să facă asemenea, ca astfel și »bieții valahi — zice decretul — să-și poată câștiga zilnic hrana sufletească atât în religia, cât și în știința mântuirii, și din zi în zi, scoțându-se din rătăcirile lor superstițioase, să fie conduși spre lumină.« Dacă în vre-un sat lipsește biserică sau e ruinată, acel sat să nu-l pedepsească »ci aducându-ne nouă lucrul la cunoștință, să-l lase în buna noastră chibzuială«. Dacă episcopul nu va corespunde misiunii sale »noi vom fi liberi a-l degrada și a pune altul, mai demn, în locul lui«³⁾.

Actele sinoadelor calvine, din superintendenția de dincolo de Tisa, ni-au păstrat numele alor mulți preoți români, ridicați la demnitatea de »pastori« fără hirotonire, și trimiși în parohii de superintendentul calvin. Actele acestea, deși au fost publicate cu mulți ani înainte, nu au fost tolosite de istoricii noștri, de aceea lasă să urmeze aci părțile referitoare la preoții, cari ne interesează:

1631, szeptember 7. Báthor. Közzsinat.

Michael Tatarosi natione Valachus inter Valachos Tatarosinum ordinatus a nobis.

1635, junius 7. Várad. Közzsinat.

Valahi: Petrus Tatarosi, Petrus Papfalvi. Ioannes Czegenj.

1652, junius 2. Várad. Közzsinat.

Andreas Kövesdi Dedanra oiáh papságra megyen

¹⁾ Márki Sándor, Aradvármegye és Arad sz. kir. város története. II-ik rész. Arad, 1895; p. 237-38. și 241.

²⁾ Dobrescu, Fragmente, p. 29-30.

³⁾ Ibidem, p. 26-27.

1671, iunius 7. Debreczen. Közzsinat.

Valahi: Iohannes Tatarosi, Csetelekinum. Petrus Kövesdi, Monos Petrinum.

1673, szeptember 30. Diószeg. Közzsinat.

Gallus Dedai, Ujfaluinum. Valachus.

1675, iunius 23. Csatár. Közzsinat.

Valahi: Georgius Várallyai, Kamutinum. Michael Szoarhegyi, Sárszeginum. Demetrius Totfalusi, Totfaluinum. Moses Tatarosi, Tatarosinum.

1678, november 27—28. Nagy-Léta. Közzsinat.

Valahi: Michael Sárszegi, Sarszeginum. Iohannes Tankalfalvi, Tankalfalvinum. Gabriel Királyi, Kiralyinum.

S. Synodus generalis unica hac vice permisit duobus senioribus Valachis, Michaeli Pap et Andreae Nagra, ut ultra Crisium ordinent tres hosce candidatos Valachos:

Johannem Debreczeni, Debrecseinum. Petrum Isopallagi, Isopallaginum. Georgium Funcskai, Funcskainum.

1679, Iulius 2. Szoboszló. Közzsinat.

Valachus unicus: Gal Pap (vulgo vocatus), Almosinum¹⁾.

În Bihor aflăm preoți româno-calvini și în veacul al XVIII-lea, cum eră Petru Pop din Kisláz, care a doborit crucea de pe biserică și a dat-o oamenilor lui Francisc Rákoczy II. să o arunce în foc, Mihail Pop din Sárság, Ion Pop din Ciutelec (Csetelek) ridicat la demnitatea preoțească de superintendentul din Dobrițin Nógrádi Mátyás, Moise din Brusturi și alții²⁾.

Ca preoții români să nu treacă la calvinism numai de dragul libertății și a privilegiilor, un sinod ținut în Dobrițin, în s. XVI-lea, hotărăște să fie denumiți câțiva protopopi, cari să grijească ca întoarcerea preoților să se facă din convingere³⁾, iar sinodul ținut tot acolo în 9 Iunie 1630, decide ca superintendentele să-i adune pe preoții români, trecuți la calvinism în Oradea-mare,

¹⁾ Dr. Borovszky Samu, Tiszántuli ev. református papok (1597—1679). Budapest, 1898. pp. 17, 20, 26, 38—40, 42—43. O listă necompletă a publicat Hunfalvy în Századok din 1886. p. 487—88.

²⁾ Vezi articolul d. Tăședan în »Răvașul«, 1909, p. 383—84. Cfr. și Lampe, o. cit. p. 644. »Ecclesiae etiam aliquot Valachorum purae reformatae in hac dioecesi numerantur, quarum series, haec est: Láz. Hic manet Pastorum Valachorum senior Pastor Petrus (Peter Pap) dictus, Hungarico subiacens et eius inter Valachos vicarius. Sárszeg, Tataros, Szovárhagy, Tsetelek, Monos—Petri, Francsika«.

³⁾ Hunfalvy, Az oláhok története. II, p. 333.

să-i examineze și astfel să vadă ce sporiu au făcut, atât ei cât și supușii lor, în credință, și pe cei, cari »sub praetextu religionis libertatem venantur«, să-i dea pe mâna puterii civile¹⁾.

Maramurașul încă n'a putut rămânea neatins de influința protestantă. Unindu-se Românii din jurul Sighetului, pe timpul superintendentului Csulai, cu biserica calvină, Gheorghe Rákoczy II. pune în fruntea lor la 1652 pe protopopul Simion Petrașcu sub condițiile obicinuite²⁾.

Ultimele încercări, desperate, de a-i atrage pe Români în sinul bisericii protestante, s'au făcut ca o reacțiune contra unirei acestora cu Roma, la începutul veacului al XVIII-lea. Încercările acestea n'au avut alt rezultat trainic decât ura sădită, în o parte a poporului nostru, față de biserica catolică³⁾.

Z. Păclișan.

Modernismul.

(II)

III. Ranele ce le produce modernismul în corpul teologiei sunt foarte adânci și multe. Nu mă ocup de principiile lor teologice fundamentale, ca imanența teologică, simbolismul teologic, și permanența divină, ca să nu obosec pe cetitori cu astfel de cuvinte. Pe cine de altcum l-ar interesa, cetească enciclica pontifului Piu al X-lea, „Pascendi Dominici Gregis“, unde ni-se spune rostul acelor principii pe lung și pe larg, și în aceeaș vreme foarte clar. Mă voiu mărgini să înșir pe scurt numai consecvențele, cari rezultă din acelea principii.

Dogmele, ca s'o repetăm iarăș, sunt numai niște formule seci, acomodate împrejurărilor schimbăcioase ale timpului unite în sistem și aprobate de magisteriu, de auctoritatea superioară a bisericească. Sacramentele sau tainele sunt simboale

¹⁾ Századok, 1886, p. 487.

²⁾ Bod Péter, Szmirnai szent Polikárpus. p. 92—93 și Șincai, Cronica la a. 1652.

³⁾ Pentru lățirea reformatiunii între Românii din Ardeal și Ungaria cfr. și Bunea, Discursuri etc. p. 340—44. și —, Vechile episcopii, p. 96—97.

semne goale, cel mult destinate pentru escitarea sentimentului religios. În vreme ce conciliul tridentin a fost definit: „Si quis dixerit haec sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, anathema sit“ (sess. VII. c. 5.). Iar originea sacramentelor adaug tot dânsii, trebuie să se căute în tendința firească de a manifesta și îmbracă religia în haină simbolică.

Sfânta scriptură nu este decât o colecție de experiențe religioase extraordinare, avute din partea patriarhilor, profeților și apostolilor. Sunt icoana zbuciumului lor sufletesc mai viu, mai profund. *Inspirațiunea* sau insuflarea sfintei scripturi, se reduce în esență la pornirea imperioasă, ce-o simte fiecare credincios de ași spune credința cu graiul viu și în scris. Cel mult se va deosebi de aceasta din urmă, prin vehemența ei mai mare. Moderniștii nu ne spun însă, prin ce se deosebește insuflarea dumnezească de inspirația poetică? Doar și poeții ziceau: „Est Deus in nobis, agitante calescimus illo“ ! Ori cine poate vedeă, că o astfel de inspirație nu face din cărțile s. scripturi, cărți a căror auctor să fie Dzeu. Nu-i acesta deci conceptul insuflării dumnezești, genuin și autentic.

Biserica nu este decât rezultanta sentimentului religios obștesc, a *conștiinții colective*. Se naște din nevoia ce o simt oamenii de a păstră și propaga sentimentele și experiențele religioase. Pentru a țineă pe toți în frâu, pentru a-i îndrumă pe toți spre acelaș scop, este lipsă de puterea disciplinară, apoi de puterea ministerială, care se îngrijește de cult și de puterea magisterială, care se îngrijește de dogme. Deci existența acestor trei puteri o justifică și ei în sânul bisericii. Dar cum? În sensul învățăturilor creștine, evangelice? De loc ! Până acuma — susțin acești pseudoapostoli — se credeă, că auctoritatea bisericească a venit din afară, dela Dumnezeu; de aci numirea bisericii de societate autocratică. Dar această părere este bună pentru anticar, s'a trecut peste ea la ordinea zilei. Precum biserica rezultă din conștiința de obște, din conștiința colectivă a tuturor, întocmai așa și auctoritatea în biserică emanează tot din sânul ei. Așadară auctoritatea bisericească este supusă sentimentului religios de obște, obștei credincioșilor. Iar dacă nu vreă să știe de așa ceva, biserica este o tirană. De aceea precum statele, aproape toate, au adoptat principii democratice, regimul popular, așa și biserica trebuie să se folosească de forme și norme democratice. Altcum, va urmă cu siguranță pierirea bisericii și a religiunii peste tot.

Statul și biserica trebuie să fie separate, precum este și știința și credința. Dar biserica trebuie să fie supusă statului în toate manifestările ei înafară. Așa că orice om catolic bunăoară, întru cât este și cetățean, poate, în potriva dorinții, a sfaturilor, a poruncilor bisericii, să facă ce i-se pare că duce la binele statului. Biserica nu are deci dreptul, — de a statori o cale de conduită cetățeanului, și dacă totuș o face — atunci abusează de puterea ce o are.

La desvoltarea *cultului său extern* e îndemnată biserica, zic ei, de lipsa de-a se acomoda moravurilor popoarelor. Oare, întru adevăr, unde am ajunge dacă biserica aieva s'ar luă după orice modă și după toate obiceiurile așa de schimbăcioase ale popoarelor?

La desvoltarea înșasă a bisericii, *la desfășurarea organismului bisericii* a contribuit necesitatea de-a se acomoda împrejurărilor politice și formelor statelor civile. Cași când organizarea bisericii n'ar fi în sămbure, în s. Scriptură! Și ca și când nu s'ar fi păstrat organismul în butul schimbărilor guvernelor și formelor de guvernare! Ca desvoltarea aceasta să nu fie pripită, recunosc modernității că e lipsă de o anumită putere, de-o auctoritate, care să modereze acest progres. Înșă, adaug în aceeaș vreme, *tot progresul dogmelor și al cultului, rezultă din un compromis, o transacție între auctoritatea bisericască și între mulțimea laicilor*. Aș putea merge mai departe în chipul acesta! Dar destul! Toate erorile modernităților pornesc din principiul fals, că inima, sufletul religios trebuie să scoată din sine însuși conținutul, motivele și desvoltarea credinții sale, cu lăpădarea ori cărei descoperiri dumnezeiești venite din afară, și cu lăpădarea ori cărei auctorități, căreia îi datorim ascultare. Dar cu astfel de principii raționaliste, evoluționiste și mai știu eu ce, ajungi să negi totul. Precum de fapt modernității neagă cărți întregi, pasagii întregi din s. Scriptură, cari vorbesc despre elementul supranatural. Neagă dumnezeirea lui Isus Hristos. Află neadevăruri în s. Scriptură, în dogme contraziceri, pun toate religiile pe acelaș nivel etc. etc., cum am avut ocazie să constatăm. Că vreau abrogarea celibatului și introducerea filosofiei moderne atee și altele, fie observat numai în treacăt. Tot în treacăt, că biserica în învățăturile sale are să se iee după obștea credincioșilor, și că n'are drept să osândească cartea vreunui auctor, fără știrea auctorului, și fără a admite nici o replică. Pe față

însă omul catolic, se va supune auctorității, ca să se arete cinstitorul ei, dar în internul conștiinți, va urmă și pe mai departe voința sa privată. Nu-i asta fariseim? Și câte nu s'ar mai putea pomeni! Bunăoară, că pretind, ca biserica să lapede orice aparat extern, care servă să-i adaugă numai, să-i mărească strălucirea și pompa în fața lumii, pe motiv, că e putere pur spirituală, nebagând în samă că cinstea ce o dăm persoanelor bisericești, și cultului preste tot, nu se dă lor, decât întru cât reprezintă pe Hristos, și că oamenii, din cari se compune biserica, sunt și din trup și din suflet! Dar să ne oprim aci!

Nu e mirare așadară, că -- dupăce învățăturile moderniştilor, au ajuns să fie astfel cunoscute în întregimea și golă-tatea lor, că lumea serioasă a aplaudat pe Pontificele Roman pentru zelul său, în combaterea și înăbușirea aceloră. Așa între alții, Episcopii prusieni primesc enciclica „Pascendi Dominici Gregis“ cu bucurie (10 Decemvrie 1907); tot așa și cei bavarezi (6 Ianuarie 1908) etc. Vezi bine, în serviciul și la dispoziția moderniştilor stă presa modernă aproape întreagă, căci e vorba de a ajuta unui curent îndreptat contra bisericii, contra credinței pozitive creștine¹⁾.

Și acuma nu va strica, să amintim numele aderenților mai vestiți ai modernismului, în deosebitele țeri!

Capii mișcării în Italia sunt: preotul Murri, deputat în camera italiană, și Minocchi dimpreună cu Fogazzaro. În Franța: Loisy, Laberthonierre, care s'a supus numai decât după condamnarea modernismului, redactorul revistei „Demain“ din Lyon: Le Roy (își sistează apariția revistei), Blondel, Olle-Laprune „Brunetiere“, Fonsegrive. În Germania: revista Neues Jahrhundert. Pentru apărarea modernismului se ridică și profesorii H. Koch și Schnitzer, precum și periodicul din Geneva „Revue Moderniste“, care are pu-

¹⁾ Se pare, că și organul mitropoliei de Sibiu »Telegraful Român« trebuie înșirat la această presă, căci într'un număr mai recent se dă pe față o anumită bucurie, față cu lupta grea, ce Pontificele poartă contra moderniştilor.

blicațiuni în patru limbi. În Anglia a fost mare apărător al modernismului Tyrell, de tristă memorie, mort la 15 Iulie al anului trecut.

N.

Omul diluvial.

Lumea științifică din Budapesta a avut în 25 Ian. 1911 o mare senzație, carea va fi produs poate unele nedumeriri și în cetitorii români a ziarelor maghiare, cari toate au înregistrat știrea aceasta. E vorbă de rămășițele omului diluvial, ce le-a prezentat geologul Dr. Hillebrand, într'o ședință a societății de geologie.

Numitul geolog a făcut în vara anului 1909 cercetări științifice prin peșterile din jurul orașului Mișcolț, în nordul Ungariei. Făcând săpături sistematice și în peștera Balla, a găsit în pământ argilos, la adâncimea de un metru și 30 cm., un craniu cu fălci și dinți, câteva coaste, fluerul piciorului și alte frânturi mărunte, cari toate fac parte din scheletul unui copil de vre-o doi ani. Pământul argilos în care zăceau oasele eră acoperit de un strat compact, compus aproape numai din oase de animale.

Geologul Dr. Kormos și eminentul zoolog Dr. Méhely examinând oasele acestea, au găsit printre ele, oase de ale unor animale răpitoare, care azi peste tot nu mai există, ori nu trăesc azi decât prin regiunile polare ale pământului. Este deci evident, că stratul de oase din peștera Balla s'a format într'o epocă geologică foarte îndepărtată, când și pe la noi domnia o climă ghețoasă, ca la poluri, când prin părțile noastre muntoase nu puteau trăi decât hârciogii, șoareci arctici și vulpi polare, când iarba șesului ardelean și ungar o păștea mamutul, cerbul diluvial ș. a. Epoca asta se numește știință: diluviu (care însă nu e identic cu potopul biblic), după părerile celor mai de seamă geologi, a dăinuit cu patruzeci-cincizeci de mii de ani înainte de asta. Prin urmare ș oasele acelea de copil se odihnesc în sânul pământului de 400—500 de veacuri.

Dar oare vechimea asta nu face biblia de minciună?

Admițând că geologia absolut nu se înșală, presupunând adevărat că învățatul respectiv nu este jertfa unei sinamă

giri științifice, ori jertfa dorului după un bacșiș bun a cutărui săpător, care în nădejdea unei retribuții extra, ușor poate „găsi“ cutare schelet la o adâncime de câțiva metri, amestecat printre fosile de ale animalelor diluviale — admițând dară, că calculul geologiei este aproximativ corect — un conflict între știință și între biblie, nici în cazul acesta nu se poate declara. Biblia adecă nu are pretenția de a ne propovedui cunoștințe geologice, preistorice ori istorice, ea e în primul rând cartea descoperirilor dzești necesare pentru vieța vecinică a omului — cartea adevărilor de credință și de morală. Iar datele cronologice biblice din epoca străveche a omenirii sunt prea puțin precise, decât ca talmăcitorii serioși ai sfintei Scripturi să stăruiască asupra lor atunci, când dovezi evidente ar pretinde o altă fixare în timp, a evenimentelor biblice. În chestii de această natură știința are deci cuvânt liber.

Oasele diluviale dela Balla, în privință antropologică, sunt întru toate asemănătoare omului modern, homo sapiens, prezentând caracterele unei rase dolichocefale. Nici vorbă nu poate fi însă despre aceea, ca oasele acestea să reprezinte forma de tranziție între animal și om, formă căutată de unii cu atâta străduință.

Oasele diluviale dela Balla nici nu sunt de altfel celea mai vechi urme ale ființei omenști, din câte cunoaștem până acum. După toată probabilitatea ele se derivă abia dela sfârșitul epocii diluviale. Anume diluviul geologic a durat multe mii de ani (200,000 ani după unii), judecând după urmele ce le-a lăsat: văile urieșe și „circurile“ scobite de ghețare, morenele, lacurile, pietrișurile și terasele de prund și nămol. Clima însă n'a fost uniformă în tot timpul acestui potop de veacuri; putem deosebi două perioade mai scurte, dintre cari în cea din urmă cojocul de gheață permanentă ce acoperea Alpii și Carpații, Germania și întreg nordul Europei, s'a mai împuținat, s'a retras în regiunile mai înalte. Acestea sunt cele două perioade interglaciale, cari s'au alternat cu celea 3 perioade glaciale intensive.

Celea mai vechi urme ale omului datează abia din periodul al doilea interglacial și sunt niște măsele găsite la Taubach. Celealalte oase fosile (Neanderthal, Spy, Egisheim, La Naulette, Sipka, Krapina în Croația și scheletul dela Balla), sunt relativ și mai recente. Deși în diferite rase, toate poartă pecetea și caracterul omului — Homo sapiens L.

Alexandru Borza.

Limba cărților bisericești.

(II)

Cele dintâi cărți bisericești; limba lor.

Vorbind despre cărțile bisericești, scriitorii înșiră în această categorie tot felul de cărți, de cari se folosește biserica, fie pentru a săvârși sfințele taine și binecuvântările, fie pentru a vesti cuvântul lui Dumnezeu, ori pentru a se cârmui biserica; toate cărțile, cari privesc această întreită slujbă bisericească, se cuprind sub un nume: literatura bisericească. Și astfel o carte bisericească e și Liturghierul, și Cazaniile, și Pidalionul.

Sub cărțile bisericești, despre a căror limbă e vorba, înțelegem un cerc mai restrâns al acelor cărți, de cari se folosește biserica, și anume numai acele cărți, cari se folosesc la slujbele dumnezești, în înțelesul ce-l dă poporul la cuvântul slujbă, o lucrare sfântă, pentru a cărei săvârșire e nevoie de hirotonie (liturghia, botezul, sfințirea apei) ori de hirotezie (slujbele săvârșite de ipodiacon anagnost¹⁾ sau hirotonisirea acestora prin stareț²⁾). săvârșească-se aceste slujbe în lăcașul de rugăciune anume destinat spre acest scop, ori afară de el. Și așa e slujbă bisericească nu numai liturghia, utrenia, vecernia, ceasurile, ci și maslul, sfeștania, binecuvântarea pietrii de temelie, a țarinii ș. a. Cărțile, de cari se folosesc slujitorii autorizați de biserică pentru a săvârși aceste slujbe, le numim noi cărți bisericești, pentrucă ele sunt pentru folosul întregii biserici. Se mai numesc acestea și rituale, după forma slujbelor dumnezești, și liturgice, după însăș slujba (*λεϊτον ῥογον* = slujbă publică), apoi slujbă publică bisericească. Și astfel de cărți avem: Liturghierul, Evanghelierul, Apostolerul, Ohtoiul (Catavasierul), Mineiele, Antologionul, Triodul, Strajnicul, Pentecostarul, Psaltirea, Orologerul (Ceaslovul), Euhologiul (Trebnicul sau Molitvenicul³⁾, Arhieraticonul; apoi sf. Scriptură, care e cel

¹⁾ Cf. can. 2 apostolic, tâlcuirea și subînșămnarea lui. v. Pidalion sau Cârma Corabiei. Tradusă din grecește în românește prin Kir Veniamin, și îndreptată și îndeplinită de Protosinghelul Neofit Scriban. În tipografia s. m. Neamțul în anul 1844. Foaia 3 din dos și 4.

²⁾ Cf. can. 14 al sinodului al VII. ecumenic; Pidalion f. 225 din dos și 226.

³⁾ În România s'a făcut o ediție mai mică a slujbelor cuprinse în Euhologiu, sub numele de »Aghiazmatar cuprinzător de rugăciunile cele mai de trebuință lucrării preotești«.

mai bogat izvor al cărților bisericești, deși ea pentru slujbe e împărțită în alte cărți. Cazaniile, cari nu sunt slujbe dumnezești legate de hirotonie ori hirotezie, nu le înșirăm între cărțile bisericești, deși ele au fost în biserica veche românească cărți de slujbă bisericească, ca și din alte cărți. Cazaniile, și mai ales predicile nu au rostul să fie cetite, ci să-i dea îndrumări preotului, cum trebuie să vestească cuvântul lui Dumnezeu. Nu sunt cărți bisericești în acest sens nici Pidalionul și Pravila, cari nu sunt pentru săvârșirea slujbelor dumnezești.

* * *

Domnul Hristos n'a venit să strice cecece era bun în legea veche, și ce putea să se potrivească cu caracterul legii Lui. El a venit să plinească legea, să o îplinească, să-i adauge ce-i lipsește, să o perfecționeze. Implinind El prorociile despre Sine, lucru firesc că a trebuit să înceteze lucrurile ce prefigurau și ca niște tipuri vesteau înainte-venirea și activitatea Lui: jertfele și ceremoniile multe și felurite ale legii vechi. Perfecționând legea veche, nu i-a trecut măcar prin gând, să strice ce era bun în aceea, doar' legea veche se continuă în legea nouă, nu numai în istorie, ci și după cuprinsul ei.

Dupăce s'a rupt catapeteazma bisericii lui Solomon¹⁾, legea veche a încetat a mai avea valoarea ce a avut-o înainte, întocmai ca și un document, care îl sfârtici. Dar nu încetează de tot legea veche. Apostolii, după înălțarea Domnului la ceruri, la orele obișnuite merg să facă rugăciuni în biserica lui Solomon²⁾, și dupăcum au văzut ei pe Dascălul lor, că a învățat în sinagoge evreiești³⁾, așa fac și ei. Nu clădesc biserică a parte nicăiri, ci ca să le spună Evreilor că s'a împlinit așteptarea lor, merg în sinagoge și acolo vestesc cuvântul lui Dumnezeu. Sf. Pavel par'că afară de sinagoge nici nu'și putea închipui alt loc pentru rugăciune și predici pe sama Evreilor, și de aceea merge acolo, ca în biserica lui Hristos⁴⁾. Urmarea a fost, că cei dintâiu creștini au fost din Evrei⁵⁾, iar din alte neamuri abia la 10 ani dela întemeierea bisericii lui Hristos⁶⁾, și cea dintâiu biserică din păgâni⁷⁾ s'a întemeiat numai în anul al 11-lea al bisericii lui Hristos⁸⁾.

¹⁾ Luca, 23, 45. ²⁾ Fapte, 3, 1. ³⁾ Luca, 4, 15.

⁴⁾ Fapte, 3, 20; 13, 5; 14, 1, șcl. ⁵⁾ Fapte, 2, 41, 47; 4, 32; 6, 1.

⁶⁾ Fapte, 10, 1-11, 18. ⁷⁾ Fapte, 11, 19-21.

⁸⁾ R. Cornely S. L., *Historicae et criticae introductionis in U. T. libros compendium*, Parisiis 1896, p. 671.

Porunca lui Moisi, ca în sărbătoarea corturilor, ce se prăznuia în anul jubilar, să se cetească legea lui Dumnezeu ¹⁾, s'a făcut obicei în fiecare Sâmbătă, și pentru cetirea mai practică și sistematică s'a împărțit sf. Scriptură în mai multe „începuturi“, parasha și haftara. Acest obicei de-a ceti sfânta Scriptură în fiecare Sâmbătă ²⁾ găsindu-l apostolii de un lucru foarte înțelept, nu l-au scos din sinagoge, ci din contră l-au introdus și în bisericile creștine, scoțând din cetire părțile speciale (ceremoniale și legislative) ale Testamentului vechiu, și dând mai multă importanță cărților Testamentului nou.

Sf. Pavel poruncește credincioșilor din Colossa: „Și dacă se va ceti epistolia aceasta de cătră voi, faceți ca să se cetească și în biserica Laodichienilor, și cea din Laodichia și voi să o cetiți.“ ³⁾ Ceeace făcù deja sf. Petru, înșirând scrisorile sfântului Pavel între scripturi ⁴⁾, au făcut-o creștinii cu toate cărțile Testamentului nou. Sf. Iustin scrie adecă: „și în ziua așa numită: a soarelui, se adună toți locuitorii (anume: creștini) din orașe și sate, și se cetesc memoriile (*ἀπομνημονεῖα*) apostolilor ori scrierile prorocilor, cât ajunge timpul ⁵⁾. Despre aceste scripturi spun sfinții părinți, că au aceeași autoritate, ca și cărțile Testamentului vechiu. Iar despre dreptatea, care o poruncește legea, aceleași părerile au prorocii și evangeliile, căci toți au grăit plini de unul sfânt Spirit“ ⁶⁾. Și astfel, făcând și ei împărțirile sfintei Scripturi după însemnarea sărbătorilor ⁷⁾, creștinii s'au folosit ⁸⁾ și se folosesc și astăzi de sf. Scriptură la slujbele dumnezești.

* * *

O mulțime de piedeci s'au pus în calea lucrării de care s'a apucat „mica turmă“ a lui Hristos, și dacă apostolilor nu le-ar fi stat într'ajutor Dumnezeu, încercarea lor s'ar fi zădărnicit îndată la început. Au fost însă și împrejurări, cari au favorizat răspândirea creștinismului. Cuceririle lui Alexandru cel Mare n'au fost numai politice, ci și culturale. Dacă după aceste cuceriri s'a isprăvit cu importanța politică și literară a

¹⁾ A doua lege 31, 10. urm. ²⁾ Fapte 13, 15; 15, 21.

³⁾ Colos. 4, 16. ⁴⁾ II. Petru 3, 16.

⁵⁾ Apologia I. cap 67. Migne Patr. Graeca. VI. col. 429.

⁶⁾ S. Theophili Antiocheni ad Antalycum I. III. c. 12. Migné P. G. VI. col. 11, 37.

⁷⁾ Cornely, op. c. vol I., p. 33-35. ⁸⁾ Ibid. p. 358.

Atenei, helenismul face cuceriri mari pe alte țărîmuri. Se întemeiază regate nouă grecești, și capitalele acestora ajung centre de cultură grecească¹⁾. În toate părțile, cari au fost împărăția lui Alexandru cel Mare, se răspândește cultura grecească; acelaș lucru se întâmplă în Egipt și în Apus. Alexandria, Pergamul, Antiochia și Syracusa, și chiar Roma ajung cele mai însemnate centre ale culturii grecești. Limba literară e dialectul atic, *κοινή διαλέκτος*, pe carea îl învățau toți literații, dupăcum clericii evului mediu învățau limba latină, ori dupăcum era mai înainte limba franceză, limba societății Europene²⁾.

Deja la înființarea orașului Alexandria din Egipt, se așează aici o colonie număroasă de Evrei, care dobândind drepturi și privilegii — ca și la noi — s'a grecizat. Limba lor familiară ajunsese grecească, și o necesitate ajunsese și traducerea în grecește a cărților sfinte³⁾. Insufletirea lor „națională“, merse până acolo, încât scriseră și alte cărți filozofice și literare în limba greacă⁴⁾ dupăcum și în literatura noastră, Evreii își au locul lor și reprezentanți de samă, ca Gaster, Șăineanu, Ibrăileanu, Ranetti Roman și alții. Cine a pregătit traducerea grecească a vechiului Testament, textul de pe care se traduce astăzi Biblia la creștinii ritului oriental, nu se știe. Scriitorii vechi spun lucruri despre traducerea grecească a Scripturii, cari astăzi nu mai sunt admise în întregime. Prea se poate, că ajungând la o mare putere politică Evreii, erau doar în Alexandria și jur la un milion⁵⁾, înalte rațiuni de stat au dictat regelui, ca pentru „naționalizarea religiei evreiești, să le traducă Biblia în grecește. Tradusă nu în limba literară, ci în *ἑλληνική διάλεκτος*, — o amestecătură de dialecte, în care domina cel macedonic, încărcat cu barbarisme și provincialisme, — această scriptură, scrisă în jargonul vorbit de Evreii din Alexandria, fû primită cu mare bucurie nu numai de aceștia, ci chiar și de cei din Palestina, cari de asemenea începuseră să-și uite limba maternă, și începû a fi întrebuințată în cultul divin⁶⁾. De altfel Evreii din Palestina, înainte de Hristos, pe lângă comerț, își făceau

1) Cf. Histoire de la littérature grecque par Alfred Croiset et Maurice Croiset. Tome premier 2. édition Paris 1896 p. 44.

2) Croiset, op. c. V. p. 17 urm.

3) Cf. Croiset, op. c. V. p. 15 urm.

4) Cf. ibid. V. p. 151—154, 421—445.

5) Cf. ibid. V. p. 151.

6) Cornely, op. c. vol. I, p. 226.

în limba greacă și cărțile de slobozonic date femeilor¹⁾, și la răstignirea Domnului Hristos, pe lângă inscripția evrească, și latinească, aflăm și una grecească²⁾. Pavel scrie din Roma, o epistolă Evreilor și aceasta — foarte probabil — în limba greacă³⁾ de sigur nu pentru că el n'ar fi știut limba ebraică, ci pentru că a socotit că va fi mai potrivit, mai pe înțelesul oamenilor.

În veacul prim înainte de Hristos, Roma, capitala imperiului Roman, ajunge ea însăși, un însemnat centru al culturii grecești⁴⁾. Grecia ajungând provincă romană, nu se simte umilită, ci din contră e mândră, că în vastul imperiu roman ea reprezintă arta, științele și ideile⁵⁾. În senatul și forul roman adeseori resunau discursuri în grecește din gura împăraților și a magistraților, iar unii proconsuli și propretori romani se foloseau în afacerile oficioase exclusiv de limba greacă⁶⁾. Toate acestea adevăratese pe deplin vorba: Graecia capta, ferum victorem cepit.

Dr. Ioan Bălan.

Conducerea „oficiului parohial“.

(I)

Una dintre datorițele de frunte ale preotului e conducerea „oficiului parohial“, adică isprăvirea afacerilor scripturistice obvenitoare în parohie

Cu privire la aceasta, mărturisim, sunt mai puțin pregătiți preoții noștri. În însututele teologice se dau clericilor cunoștințele teologice-științifice, li-se dă creșterea spirituală recerută, dar cu privire la administrarea „oficiilor“ nu primesc mai nici o instrucție. Ies clericii din seminare, fără să aibă idee despre corespondință oficioasă, matricule, acte, arhivă⁷⁾. Cari n'au avut prilejul să lucre în vre-o cancelarie de oficiu profan sau în cancelaria diecezană, foarte târziu și cu greu se deprind cu cele de lipsă

¹⁾ Cornely, op. c. vol. I, 278. ²⁾ Io. 19, 20.

³⁾ Cornely, op. c. vol. III, p. 532. ⁴⁾ Croiset, op. c. V., p. 337.

⁵⁾ Croiset, op. c. V., p. 456. ⁶⁾ Cornely, op. c. vol. I, p. 277.

⁷⁾ În Seminarul arhiepiscopesc din Blaj clericii se deprind în tot ce trebuie să știe și să facă un preot. Se deprind începând cu slujba de crâsnic până la celebrarea sfinte Liturgii, iar în drept, și mai ales în pastorală (hondigetică) se instruiază și li-se arată și cele ce se țin de oficiul parohial.

N. R.

la conducerea cancelariei, ba ajung parohi, protopopi, și până la sfârșitul vieții lor nu au conștiințe exacte despre conducerea oficiului concrezut lor.

Ar fi bine, ca clericii în decursul anilor de teologie, în legătură cu studiul pastorei, să fie duși la o cancelarie parohială de model, acolo să li-se arete toate din fir în păr, ce, cum trebuie făcut. Nici aceasta în sine nu ar fi destul, ci ar trebui, ca nici un cleric să nu fie sfințit întru preot, până nu a făcut praxă barem de o lună în cancelaria diecezană sau în vre-o cancelarie protopopească-parohială regulată. Ceeace ușor se poate ajunge, după ce cancelariile diecezane au lipsă de practicanți, cari în cazul acesta s'ar recruta fără salariu, iar clericii nostri de regulă nu se hirotonească îndată după absolvirea studiilor ¹⁾.

Dacă ne place a ne prețui oficiul cât orișicare alt oficiu lumesc, se impune recerința ca și oficiul parohial să fie condus barem ca un oficiu notarial sau ca oficiul unui post de jandarmi de pe sate. Când nu numai oficiile profane, dar și o simplă firmă negustorească din provincie își are conducerea sa după forme regulate: ce să zică lumea despre noi, ale căror oficii de multeori se prezintă sub toată critica?

În cele următoare aflăm cu scop să tratăm mai pe larg chestia oficiului parohial, ca o chestie de deosebit interes pastoral.

1. Cancelaria parohială.

Prima condiție a oricărui oficiu e: să aibă cancelarie. După statutele diecezei de Lugoj § 74. *»parohul este dator a țineă cancelaria în chilie deosebită de locuința familiei sale.«* Aceasta ar fi, între împrejurări regulate, o recerință elementară, și totuș, între împrejurările noastre, în multe locuri e de ordin pur ideal, care nu se poate încă realiza. În puține locuri avem case parohiale corespunzătoare. Nu vorbesc de acei domni parohi, cari au numai 2 chilii și în una au cancelarie, prânzitor, dormitor, în cealaltă „salon“. Chiar și unde sunt 3 chilii disponibile, preotul abia se poate aranja astfel, ca să-i rămână cancelaria numai spre folosință oficioasă.

¹⁾ În câteva rânduri s'au recomandat clerici pentru cancelarii protopopești, dar fără succes. Sunt atâția protopopi, cari pe lângă cea mai mare bunăvoință nu pot primi clerici în cancelariile lor, din câte și mai câte motive.

În atari locuri preotul să aibă într'o chilie o masă de scris, barem un dulap pentru cărți, arhivă și protocoale, o altă masă cu scaune pentru oaspeți. Unde este cancelarie deosebită, acolo poate avea loc garnitura întreagă de cancelarie sau chilie bărbătească (sofă, fotele). Cancelaria e locul de primire al preotului, nu numai pentru credincioși simpli, ci și pentru vizite oficioase, fără familie. Mai ales la orașe și în comune mari, plane unde cancelaria parohială e și protopopească, ar trebui pus mai mare pond pe înfățișarea externă a cancelariei, că străinii judecă și după cele externe nivelul cultural al oficialilor bisericești. În acest respect avem multe exemple de neglijință când respectivii s'ar putea înfățișa altcum și nu o fac, sau pentru că n'au ideile recerute, sau pentru că nu dau nici un preț pe această condiție a vazei noastre.

Preste tot, trebuie încă mult să ne modernizăm întru înfățișarea noastră externă. Cum va apăra prestigiul cultural al preoției un paroh sau protopop, aflător în mediu cultivat, care nu e aranjat nici ca un simplu oficiant sau scriitor, și care lasă mult de dorit în ce privește îmbrăcămintea și curățenia. Din cauza aceasta vedem, chiar și la inteligența noastră, o mai mică prețuire a carierei preoțești, față de celelalte cariere academice.

Dr. Nicolae Brînzău.

Epicleza.

Sub cuvântul *epicleză* se înțelege rugăciunea: „Și fă adevărat pânea aceasta scump corpul Hristosului tău; iar' ce este în potirul acesta scump sângele Hristosului tău; prefăcându-le pe dânsele cu Spiritul tău cel sfânt“, rugăciune, care se rostește la sf. liturghie îndată după cuvintele: „Acesta este corpul meu“ — „Acesta este sângele meu“.

Când se tratează însă despre epicleză, e vorbă nu de înșuș această rugăciune, ci despre aceea, că oare aceste cuvinte constituie ele — fie singure, fie în legătură cu cele premergătoare — forma eucharistiei, ori nu?

Această întrebare a fost actuală cu mult înainte de conciliul florentin (1438), și e actuală și în zilele noastre, de vreme ce teologii ambelor biserici, atât ai celei apusene, cât și cei răsăriteni, deopotrivă se ocupă de dânsa. Și părerea

teologilor biserii orientale diferă și azi de cea a bisericii apusene.

În sinodul florentin, după ce s'au primit cele 4 puncte dogmatice cunoscute, Papa Eugen IV. a voit să aibă declarația ierarhilor orientali și cu privire la forma euharistiei, și i-a provocat să se pronunțe.

În numele bisericii orientale, deja unite, s'au pronunțat patru mitropoliți: Visarion al Niceei, Izidor al Rusiei, George al Trapezuntului și Dorotei al Mitilenei. Aceștia au declarat, că transubstanțierea ¹⁾ se întâmplă prin cuvintele: *acesta este trupul meu, . . . acesta este sângele meu*, mărturisind astfel, că sunt de acord, cu ceea ce ține biserica apusană.

S. Părinte voind să fixeze această mărturisire a lor, a cercat s'o cuprindă și în decretul solemn al unirii. Contra acestei încercări însă, s'au ridicat, ca unul, toți orientalii, pe motiv, că dacă s'ar induce așa ceva în decretul Sinodului, biserica Orientului ar păți rușine (ignominia), ca și când până aci ea ar fi crezut altcum ²⁾.

De dragul păcii, Eugen IV. a trebuit deci să se mulțamească cu declarația lui Visarion, făcută în fața plenului sinodal, în numele părinților orientali, că ei urmând deplin pe s. Ioan Gură de Aur, cred, că transubstanțierea se întâmplă prin pronunțarea din partea preotului a cuvintelor lui Isus: *acesta este corpul meu, . . . acesta este sângele meu*, și anume: în clipita, când se pronunță.

Visarion și-a păstrat această părere și după concil ³⁾, însă ceilalți au lăpădat-o. Marcu Eugenic, mitropolitul de Efez de pildă, a scris și o lucrare, pentru ca să arete, că prefacerea se întâmplă prin *epicleză*. Teza susținută de dânsul o găsim însă și în timpurile dinaintea lui, și anume în scrierile lui Nicolae Cabasilas, sachelar în Constantinopol († 1355), și într'ale lui Simion, mitropolitul din Tessalonic († 1429).

Deosebirea aceasta de păreri, între teologii răsăriteni și apuseni, nici la un caz nu poate fi însă mai veche de veacul al V-lea. În primele patru veacuri, în epoca așa numită apostolică a sfintelor liturghii, eră doar', și în Orient și în Apus

¹⁾ În limba noastră liturgică și azi încă e cuvântul *prefacere*. Limbajul teologic — și cel ortodox — folosește însă singur termenul *transubstanțiere*.

²⁾ Cfr. Mansi, t. XXXI. 1004—1047; Harduin, t. IX. 981.

³⁾ Cfr. Migne P. Gr. t. CLXI. 494—525.

aceeaș liturghie: *liturghia apostolică*. Diferențierea liturghiilor în liturghii orientale și apusene se începe abia pela sfârșitul veacului al IV-lea, când *liturghia apostolică* în Orient se preface în liturghiile s. Vasile cel Mare și alui Ioan Gură de Aur, iar în Apus e străformată din partea Papei Damasus. Schimbările făcute de apuseni, în liturghia apostolică, fură cu mult mai însemnate, decât cele ale răsăritenilor, cari s'au restrâns la unele prescurtări reclamate de schimbarea disciplinei în privința catehumenatului și a penitenților publici.¹⁾ E mai presus de orice îndoială deci, că epicleza, care în liturghiile orientale, se află și azi — a existat în primele patru veacuri și în Apus.

Divergința de păreri cu privire la forma euharistiei, încă numai de atunci s'a putut porni, de când apusenii, tocmai pentru de-a exprima mai lămurit credința lor cu privire la forma euharistiei, au început să omită epicleza.

Pe vremea lui Foțiu și Cerulariu eră deja foarte bine marcată deosebirea liturghiilor orientale și apusene, în ce privește rugăciunea numită epicleză, și cu toate aceste trebuie să afirmăm, că, cu privire la forma s. euharistiei, încă n'a existat divergința de păreri, de vremece pe tema aceasta bisericile nu se hulesc²⁾.

Tridentinul orientalilor: Sinodul din Iași, din 1642, revezând Cartea Simbolică alui Petru Movilă, atribue consecrarea singur numai epiclezei. La aceasta se alătură sinodul din Ierusalim, ținut sub patriarhul Dositei (1672) și alt sinod ținut tot la 1672 în Constantinopol, sub patriarhul Dionisie. Pe aceeași părere trebuie să joare în Rusia, la sfințire, arhieriei, că adevăată prefacerea se întâmplă prin epicleză. Dar sunt și teologi ruși, cari în aceasta privință sunt de acord cu biserica papală! Așa bunăoară arhimandritul Inocenție Gizel, unul dintre cei mai renumiți elevi alui Petru Movilă. Ma doctrina aceasta o întimpinăm chiar și în unele cărți liturgice ortodoxe rusești.

Preotul rus Goeken scrie în „Zeitschrift für kath. Theologie“, din Innsbruck 1897, p. 372, că azi *partea cea mai mare a teologilor ruși, e de credința, că prefacerea se întâmplă prin cuvintele dominicali și ale epiclezei, împreună. Acestea două sunt necesare la consecrare: ca un întreg nedespărțit.*

¹⁾ Cfr. Probst, Die Liturgie der 3 ersten christlichen Jahrhunderte; —, Die Liturgie des IV-ten Jahrhunderts und dessen Reform.

²⁾ Cfr. Hergenröther, Fotius. III. 601 urm.

Maltzew, prepozitul rusesc ortodox în Berlin, ține așisderea, că, întrucât epicleza n'ar fi precedată de cuvintele dominicali, consecrarea nu s'ar efeptul. Mitropolitul Macariu, în manualul său de dogmatică, încă se alătură la vederile lui Goeken.

Se îmbie întrebarea, care e părerea teologilor români în acest punct? Aș crede, că la noi românii în privința aceasta nu s'au format încă păreri; teza nu e studiată pe baza *cercețurilor proprii* și poate vor fi divergințe între teologii din Ungaria și cei din Bucovina și România, și mai ales nu se vor putea uni în vederi în materia aceasta românii uniți cu românii ortodoxi.

În Pidalionul aprobat și edat la 1841 în Atena, de sinodul și patriarhul din Țarigrad, la pag. 387. se spune, că prefacerea se întâmplă prin recitarea cuvintelor domnești și a epiclezei.

N'am voit să studiem mai amănunțit chestia epiclezei, ci numai să atragem atențiunea preoților români asupra unei întrebări, care și azi frământă pe teologii apusului și a răsăritului.

Pentru cei cari eventual ar vrea să adâncească aceasta chestie, atât de interesantă, amintim aici câteva lucrări bune, din timpul mai nou, din cari am făcut și noi resumarea prezentă. Iată-le:

Slavorum litterae theologicae. Pragae, 1905 (I), p. 170—1, 247; 1906 (II) 60, 154, 313; 1907 (III) 196—7, 260, 273—4; 1908 (IV) 71—72, 385—391; 1909 (V) 119, 121.

Acta Conventus Velehradensis. Pragae, 1908. p. 56—73.
Hittudományi folyóirat. Budapesta, 1908, pag. 464—496, se continuă și mântue în anul 1909. În periodicul acesta și în *Acta* din Velehrad, se înșiră imenza bogăție de literatură: catolică, grecească, rusească și nemțească. Bine, deși numai sumar, a tratat întrebarea asta și revista „Religio“, Budapesta, în fasciculele din Ianuarie și Februarie 1909, apoi și alte reviste: rusești, grecești, nemțești și ale altor popoare din apus.

Dintre ai nostri au tratat-o Dr. Grigorie *Silași* în foaia sa *Sionul românesc*, Viena 1865 (I), în nr.ii 9—12, apoi Sfinția sa canonicul dr. *Szmigelski* în *Foaiea bisericească și școlastică*, Blaj în anii 1888 și 1889; iar la ortodoxi, acum scrie în nr.ii 7, 8 și 9 ai „Revistei teologice“ din Sibiiu, părintele Gavrilă *Hango*.

Cele mai bune lucrări, în domeniul epiclezei, sunt și rămân, cred, pentru multă vreme, pentru răsăriteni: dr. Lud. Aug. *Hoppe*

„Die Epiklesis der griechischen und orientalischen Liturgien und der römischen Consecration“, Schaffhausen, 1864; iară pentru catolici Dr. *Buchwald* „Die Epiklese in der römischen Messe.“ Wien, 1907.

Πρόσπ.

CRONICĂ.

Sinodul provincial I. al provinciei noastre metropolitane din 1872 înțelegând însemnătatea publicațiilor creștine, de înaintea de asta cu 40 ani a luat această hotărîre de prima însemnătate:

»Fiindcă în timpurile noastre se fac încercări la toate popoarele de ceva cultură, de a influența asupra opiniei publice în diverse direcțiuni, prin feliuritele produse de presă, și după ce chiar și la Români există și înfloresce literatura jurnalistică, Biserica noastră încă nu poate rămânea indiferentă față cu aceasta mișcare generală. Drept aceea, ca deoparte să se dea ocaziune la lămurirea întrebărilor publico-bisericești curente, iar de altă parte să se întindă clerului și docenților mijloc ușor de a se perfecționa în științe teologice și pedagogice, — sinodul află cu cale a dispune înființarea alor două foi bisericești periodice, conțelegându-se toate Ordinariatele despre acelea, dintre cari una să fie săptămânală, în care să se încunștințeze publicul despre starea actuală a Provinciei bisericești, în toate privințele, și să se dezbătă într'ansa întrebările curente. Ceealaltă edându-se în publicațiuni lunari în broșure, cu conlucrarea unei însoțiri de bărbați de specialitate, se cuprindă disertațiuni teologice de toată plasa, mai vârtos cu referință la istoria și legislațiunea bisericii noastre gr. catolice, apoi și dezbaterea chestiunilor pedagogice cu privire la cercustările noastre, cuprinzând totodată încunștințarea și cenzurarea produselor literari ivinde.

Pentru asigurarea existenței și înfloririi acestor foi bisericești, sinodul dispune, ca acelea să iasă la lumină la scaunul mitropolitan, iar Ordinariatele să mijlocească prenumărare la acele foi, pentru arhivul și biblioteca fiecărei parohii din diecezele, lor unde va fi cu putință, numai astfel putându-se spera ieșirea acelor pe lângă un preț moderat* (c. VII. Titl. VI).

Prin scoaterea revistei noastre »Cultura Creștină«, se realizează această hotărîre a părinților sinodali din 1872.

Pentru scăparea unei școale. E vorbă de o școală românească, de pe valea Jiului, care trebuie scăpată pe sama bisericii și a neamului, cum ar trebui scăpate toate școlile noastre, cari scad cu sutele. Îi lipseau și ei mijloacele, cum lipsesc aproape în toate locurile. Și pentru adunarea acestora, harnicul director al școlii, Păr. *Dr. Nicolae Brînzău*, a aflat o bună cale, pe care s'ar putea mântui școala din Vulcan.

A scos adecă, pe cheltuiala proprie, o drăgălașă broșură, de 58 pag., în care sub titlul: *Chestii contemporane*, retipărește o samă de articoli, ieșiți deja mai înainte în deosebite foi și reviste. Cum această broșură tractează — și tractează inteligent — chestii de toată actualitatea, ca bună-oară despre raționalismul religios la noi, raportul dintre religie și știință, vieața secsuală ș. a., e vrednică de-a fi sprijinită, și numai din acest punct de vedere. Dacă mai considerăm apoi și scopul, în numele căruia bate la porțile noastre, nu putem să nu îmbrățișăm și recomandăm din tot sufletul această broșură, care deschide o cale nouă pentru scăparea școlilor noastre.

Se poate procură dela autor în Vulcan, cu prețul de 1 coroană.

Dr. R.

*

Fondul cultural arhidiecezan. În Ianuarie 1911. fondul cultural dispune de 330,000 cor. — Din acestea 100,000 cor. se împart în anul 1911. În lista aprobată de Veneratul Consistor arhiepiscopesc din Blaj s'a luat deja suma de 89,300 cor., carea conform listei amintite, este a se împărți la diverse școale din arhidieceză: 70,600 cor. pentru zidiri, requizite și mobilier la 104 școale, iar 18,700 cor. pentru alte trebuințe școlare (salare), la 50 școale. — Restul de 10,700 cor. se va distribui tot în decursul anului acestuia 1911.

Dr. S.

*

Școli în Arhidieceza gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș: asigurate din puterile proprii 66, împărțite cu ajutor de stat 120, ajutate din fondul cultural 154 școli.

Datele relativ la școlile sistemizate sunt scoase din informațiunile sosite la oficiul arhidiecezan din Blaj, în toamna anului 1910.

În numărul celor 154 școli, ajutate din fondul cultural, se cuprind și școli din celelalte două categorii, întrucât au fost ajutate la requizite, ori la mobilier, etc.

E timpul suprem, ca toată suflarea românească se concurgă ca: obolul său pentru cultura românească; cu deosebire preoții

și *docenții*, cari trăiesc ca oficiali aplicați în comunele sustinute de școală confesională.

Dr. S.

*

Adevăr sau calomnie? Cu fiecare număr al foaiei »România Creștină«, se aduc din nou, și acum, nu știu a câta oară — acuzele cele mai grele, de berbant, plagiator, imoral, eretic ș. a., la adresa primului Arhiepiscop din România. La începutul acestor învinuiri — tocmai fiindcă erau așa de fățișe și personale — le-am socotit ca acte ale unei anumite răzbunări, cari aveau însă să se curme prin aplicarea canoanelor bisericești, ori, în cazul, că aceste n'ar folosi, prin intervenția forurilor civile. Într-închipuim adevărat, că și în »țară« va fi existând o lege împotriva calomniatorilor.

Cum însă aceste învinuiri nu vreau să mai înceteze, și devin chiar din ce în ce tot mai amenințătoare — se anunță adevărat începând cu luna April întruniri publice, pe întinderea întregii țări, cu scopul de-a *curăți* biserica! — începem tot mai mult să ne facem convingerea, că nu e vorbă de calomnii, ci de curățarea adevărului. O mică cronică, ce-o luăm din Nr. 12. al »României Creștine« ne întărește foarte mult în această credință. Iată ce scriem acolo, sub titlul, *respectul tainelor*:

»Unul din motivele de slăbire a credinței este și puținul respect, cu care unii din preoții noștri săvârșesc și administrează sf. taine. Mai ales modul cum se face împărțirea prin unele sate e scandalos. Nu e nici o regulă, și nici un *control*. Unii preoți se duc la bolnavi cu sfânta cuminecătură în buzunar, în sân, ori la brâu; alții o pun într-o hârtie, între foile unei cărți. Sunt și cazuri scandaloase, în care preoții pierd pe drum hârtia sau legătura cu sf. taine; sunt și de acele, în care unii preoți trimit prin cineva o fărmitură, să o dea bolnavului, ori s'o păstreze la grindă, până va vede, că moare, și atunci să i-o întorască ducă în gură.»

Aceste știri de bună samă sunt o rușine pentru biserica românească din regat, și aruncă o foarte vie lumină asupra lipsei de control al celor sus puși. Căci un arhiepiscop, care nu vrea, ori nu poate, să pună capăt acestei stări de plâns — de sigur, că are »alte afaceri«.

Dr. R.

*

Cathrein pe românește. Unul dintre cei mai mari și desigur cel mai cu nume filosof moral și sociolog creștin este Părintele iezuit *Victor Cathrein*. *Moralphilosophie* a sa, este

pentru multă vreme, o operă de temelie al acestei științe, așa că a ispitit și pe un Arhiereu de »dincolo« să-l copieze, chiar și cu risicul de-a compromite biserica ortodoxă, prin faptul, că împrumută dela catolici, și încă: dela iezuiți.

De data asta însă, nu e vorbă de o plagiatură alui Cathrein, ci despre o bună și îngrijită traducere a cărții sale: *Die katolische Weltanschauung*. Traducerea o face după cea mai nouă (a doua) ediție, apărută în 1909 la Herder: Sf. Sa Părintele *Bronislans F. Th. Falewski*, din Craiova României. Ea poartă titlul: »*Concepția catolică* despre lume în trăsăturile ei fundamentale cu specială privire la morală«, și iese lunar, în fascicule de câte 16 pagini. Până acum au apărut 7 numeri.

Aceasta carte, cu tot dreptul se poate numi »călauză apologetică la problemele mari ale vieții pentru toți oamenii culti«, și o recomandăm cu toată căldura. Prețul unui număr pentru România e 15 bani, iar pentru Ardeal 20 bani, și se poate procura dela traducător, (Craiova, Str. Liceului).

Dr. R.

*

Credința ostașului, rugăciuni și învățături folositoare pentru ostași, de *Dr. Iuliu Florian*, preot militar, Cluj, tipogr. »Carmen« 1910. Prețul 20 bani.

O cărticică, format 16°, de 116 pagini, menită soldaților. — Mărturisesc, că mai rar mi-a căzut în mâni o carte așa de corăspunzătoare scopului seu. Un adevărat *Vade mecum* al soldatului! Cărticica cuprinde la început, după prefață, câte-va rugăciuni (pag. 11—49), apoi păstorul sufletesc dă fiilor sei: învățături despre datorințele soldatului față cu Dzeu, față cu deaproapele, față de sine însuși, față de cei mai mari — apoi învățături despre sf. mărturisire, sf. cuminecare, despre sinucidere, despre bataie sau războiu (pag. 50—89). La urmă: pilde de ostași credincioși din vremea veche, ostași martiri, și închee cu »câte-va staturi (pag. 89—116).

Toate acestea, într'o limbă caldă și într'un stil la înțelesul fiecăruia, bogată în pilde din cercul cunoștințelor de acasă și din viața de sub arme a soldatului.

Clerului dela sate încă i-se recomandă cu toată căldura; lățirea cărticelei mai ales între cei înrolați va contribui foarte mult la ușurarea sarcinei sale, de a povățui la mântuire sufletele.

M.

*

Franța oficială, și Franța reală. Lupta guvernului francez ca să nimicească cultura creștină din Franța, e cât se poate de înverșunată. Atenția îi este îndreptată contra școlilor cum am zis și în nrul trecut. Sub manta spiritului de toleranță față de orice religie, a neutralității perfecte în materie religioasă au șters din școlile statului orice învățământ, orice instrucție religioasă. Au recurs la cuvântul de toleranță, la cuvântul de neutralitate, ca să momească mai ușor pe cei neprecauți, pe cei ce țineau încă cu sfințenie la credința în Dzeu, la biserică și la instituțiile ei. Azi când se simt destul de tari, își arată intențiile păcătoase pe față. Dl Viviani, cândva șef de cabinet a spus-o asta nu de mult foarte hotărît: »A sosit timpul să anunțe, că neutralitatea în școală n'a fost decât o minciună plomatică. Am recurs la dânsa, că să astupăm gurile celor tineri și scrupuloși. Dar fiindcă aceasta nu mai e de lipsă acuma, aceea luptăm pe față. Nici când n'am avut alt gând, decât creștem un tineret antireligios, care să fie activ, să lupte ligiunea să combată cu energie.

Văzând mișelia sectarilor dată de gol, părinții creștini nu mai voit să-și dea copiii la școlile statului, și au protestat contra aceloră chiar în numele libertății de conștiință, trimbițate din acei sectori în lumea largă.

Dl Buisson și alții cred însă c'au aflat calea de a silii pe toți părinții creștini să-și dea copii la școlile ateiste ale statului. A fost mulat următorul proiect de lege: Cercetarea școlilor atee ale statului este obligatoare. Dacă părinții sau tutorii ar oprî vre-un copil dela cercetarea școlilor statului, directorul districtului școlii va raportă judeului respectiv, împuternicit să pedepsească pe nămișii părinți sau tutori. Dacă copilul părăsește școala statului la sfatul vre-unui preot, preotul va fi pedepsit cu amendă 2000 franci și 2 ani închisoare. Nu-i asta batjocorirea ori-cărui drept elementar?! Și se mai găesc naivi cari să laude guvernul din Franța!

*

Dacă ne vin astfel de știri triste din țara cândva clasică a libertății, nu e mai puțin adevărat, că ne vin și știri înveselitoare. Partea mai sănătoasă a Franței, har Dlui, nu ține cu acești sectari a căror influință s'a simțit și în Portugalia, nu de mult. Ei simte și știe, că gloria cea mai strălucită a Franței a fost epocă când religia a fost la apogeu. Nici când nu s'a arătat reacțiune contra guvernului francmasonic, care fierbe în toate straturile poporului, cu atâta forță elementară, ca la aniversariul de 1000 de ani a serbărilor dela vechia abație de Clugny, mamă întregei lumi, cum o chiamă Urban al VIII.

René Bazin membru al Academiei franceze, în fața unui public ales de clerici și laici, floarea națiunii franceze, declară numele Academiei: Abația Clugny a călugărilor benedictini, având în Franța evului mediu plenitudinea misiunii de civilizare. A fost apostolul evangheliei păcii, ocrotitoarea tuturor științelor; i

fiatoarea tuturor operelor de caritate; creatoarea ori cărui progres literar, și în urma aplicării sale pentru agricultură, născătoarea unei arte agricole, lătite apoi în întreagă Europa.

De Babelon, reprezentantul Academiei de Inscricții și Litere, profesor în institutul »Collège de France«, arată în chip elogios meritul călugărilor din evul mediu. »Ei sunt veriga ce leagă antichitatea de lumea modernă. Copiind însemnările grecilor și ale romanilor, au împedecat și prevenit, în evoluția normală a minții omeneste, o întrerupere bruscă și subită, care ar fi fost fatală și ar fi prăbușit civilizația în un abis, făcându-o retrogradă pentru un număr incalculabil de veacuri. Un alt academician »Imbart dela Tour« arată că în regula și opera acestui institut apare luminos caracterul, însușirea franceză fină și aleasă, »moderațiunea și cumpătul«. Alți oratori iluștrii, arată cum ordul dela Clugny, deja pe vremurile poreclite obscure s'a îngrijit de soartea celor miseri, celor părăsiți, prin asociații de credit și alte instituții, crezute moderne.

Din prilejul acelor sărbători chiar și guvernamentală foaie »Tems« (în numărul său din 12 Septemvrie), scrie un articol foarte elogios despre această abație, citând cuvintele lui Urban al VIII., amintite de noi mai sus. Ce să zici? Insuși guvernul parecă pentru un moment uită dușmănia lui față de biserică și călugări, și prin rostul lui Sarraut, subsecretar de stat în ministerul de rășboiu, aduce prinos mării religioase a vechei Franțe, pe care liberalii de azi o insultă așa de des.

Să fie asta un semn de premenire? Dee Dzeu! De altcum, cum scrie Eugéne Tavernier, redactorul foii »Univers«, lumea științifică începe să restabilească adevărul istoric, pe care sectarii îl întunecaseră cu fel de fel de miciuni la adresa bisericii, arătând că nimenea nu s'a îngrijit mai mult de binele poporului decât chiar biserica catolică din Franța. Într'alte multe, combate, zice el, minciuna gogomană, ca și când poporul la 1789 n'ar fi avut altă hrană decât paie și iarbă. (Paremi-se am cetit-o și în istoria dlui Goldiș). X.

Misiunile sacre și reînnoirea promisiunii din botez. În biserica apusană misiunile sacre de comun sunt conduse de Dominicani, sau de alți călugări. Ei au introdus obiceiul, că la finea misiunilor, poporul să-și reînnoiască promisiunea făcută în botez, de a se lăpădă de sătana și a servi vieața întreagă lui Dumnezeu. Conducătorul misiunilor recitează cuvintele înainte, iar poporul le repețește după el.

Își poate inchipui ori cine, ce efect produc cuvintele aceste, repetite de sute, uneori de mii de buze, în mijlocul însuflețirii generale, ce domnește la finea misiunilor sacre! Ca însuflețirea aceasta să fie și mai folositoare pentru suflet, Dominicani cu datul 27 Februarie, 1907, au obținut dela scaunul apostolic indulgențe plenari pentru toți aceia, cari ieau parte la solemnitatea aceasta, mărturisiiți, cuminecați și cu inima înfrântă, și se roagă

pentru înălțarea bisericii, pentru stirpirea erezurilor și pentru bună înfălegerea domnitorilor creștini.

Privilegiul acesta l'au cerut și obținut nu numai pentru misiunile ținute de ei, ci pentru toate misiunile și exercițiile sacre. Ei folosesc formula: »Mă lapăd de satana și de toate pompele lui și de toate lucrurile lui, și promit a mă alipi cu credință de Hristos«, dar se poate folosi și altă formulă, precum expres se spune în decret.

Dacă am introdus misiunile sacre practizate de ei — și bine am făcut —, nu e nici o pedecă să-i imităm și în reînnoirea promisiunii din botez, și totodată să ne folosim și de privilegiul indulgențelor. Prin aceasta însuflețirea religioasă s'ar potența și roadele misiunilor sacre ar fi și mai mari. Solemnitatea reînnoirii promisiunii din botez, s'ar putea țineă în imediat înaintea procesiunii îndatinate la morminte. Sufletele celor adormiți ar câștiga și mai mult, dacă și numai a 3-a sau a 4-a parte din poporul adunat ar aplică indulgențele pentru ei, căci sunt aplicabile.

Firește poporul ar trebui instruit în privința aceasta dintr-o bună vreme, încă înainte de începerea misiunilor. V.

TELEFON.

M. Blaj. Pentru răspunsul, ce am crezut, că trebuie să dăm unui »Român naționalist« din »T. R.«, am cerut ospitalitatea »Unirei« singur din motivul, că în acest număr al revistei noastre nu mai putea încapa. Cât pentru nota ce-l însoțește, credem că e la mijloc ceva neînțelegere. Dr. R.

P. Budapesta. »Senior«, după gramatica limbii latine, nu înseamnă: cel mai bătrân, ci: mai bătrân — gradul comparativ.

P. Belotint. Ordinațiunile disciplinare ale Curiei Romane, se referă totdeauna numai la catolicii de ritul latin, afară de cazul, când se dispune în mod implicit și despre orientali, când adocă nu se tractează de *vre-o lege curat bisericească, ci se declară dreptul natural și dumnezeesc*. (S. Congr. Oficii, sess. 15 iulii 1885. S'a întâmplat, anii trecuți, că un atare decret, »Ne temere«, în diecezele rutene — din anumit hyperzel — a fost promulgat și chiar comentat, când, făcându-se întrebare la Roma, a sosit acest răspuns: »Quoad catholicos ritus Orientalis nihil esse immutatum«. De pe partea acestor ordinațiuni, putem fi deci pe pace.

Dr. B. Gherla; Dr. B. București; Primit cu mulțămită. — Vor urmă.

SUMARUL:

Dr. V. Macaveiu: În jurul unui articol al episcopului Prohászka. — Z. Păclișan: Câteva date despre preoții româno-calvini. II. — N.: Modernismul. II. — Al. Borza: Omul diluvial. — Dr. Ioan Bălan: Limba cărților bisericești. II. — Dr. Nicolae Brînzău: Conducerea oficiului parohial. I. — *Hogonp*: Epicleza. — Cronică. — Telefon.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Comitetul de redacție.